

Доценко В. В., кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології та педагогіки факультету з підготовки фахівців для підрозділів міліції громадської безпеки та кримінальної міліції у справах дітей ХНУ ВС (м. Харків)

ВИКОРИСТАННЯ ПРОЕКТИВНОЇ МЕТОДИКИ ВАРТЕГГА В ЕКСПРЕС-ДІАГНОСТИЦІ КУРСАНТІВ-ПЕРШОКУРСНИКІВ

У статті представлені результати теоретичному аналізу та емпіричного дослідження можливостей використання тесту Е. Вартегга у психодіагностиці курсантів першого курсу. Визначено, що проективна методика незакінчених малюнків Е. Вартегга дозволяє швидко та інформативно дослідити ті глибинні, індивідуальні особливості курсантів-першокурсників, які найменше доступні безпосередньому спостереженню чи опитуванню за допомогою традиційних методів психодіагностики.

Ключові слова: проективні методи діагностики, тест Е. Вартегга, курсанти першого курсу

В статье представлены результаты теоретического анализа и эмпирического исследования возможностей использования теста Э. Вартегга в психодиагностике курсантов первого курса. Определено, что проективная методика незаконченных рисунков Э. Вартегга позволяет быстро и информативно исследовать те глубинные, индивидуальные особенности курсантов - первокурсников, которые меньше доступны непосредственному наблюдению или опросу с помощью традиционных методов психодиагностики.

Ключевые слова: проективные методы диагностики, тест Э. Вартегга, курсанты первого курса

Постановка проблеми. Сьогодні існує проблема інформаційної недостатності методик психологічного вивчення особистості, які використовуються практичними психологами ОВС для експрес-діагностики психічних станів працівників міліції. Традиційні (анкети, тести) методики психодіагностики у використанні вимагають досить багато часу, до того ж, не захищені від симулювання та дисимулювання. Тому, існує необхідність пошуку, апробації і впровадження у практику психологічного супроводження професійної діяльності працівників ОВС більш сучасних психологічних методів діагностики. Вони повинні бути простими у використанні, надійними, придатними для експрес-діагностики індивідуально-психологічних якостей та психічних станів суб'єкта під час перебування у ризиконебезпечній ситуації, переживанні дистресу, важкої життєвої події тощо. Перспективним ми вважаємо використання проективних методів психодіагностики, які дозволяють опосередковано, моделюючи деякі життєві ситуації і відносини, досліджувати неусвідомлювані (або не цілком усвідомлені) форми мотивації, що виступають прямо або у формі різних особистісних установок і формують стиль поведінки особистості та характер її емоційних переживань.

Стан теоретичної розробленості проблеми. В основі проективної техніки знаходиться прагнення людини пояснювати явища і предмети власного життя і оточуючого середовища у взаємозв'язку з її бажаннями, потребами, почуттями тощо. Якщо більшість психологічних методик спрямовано на вивчення того, як і за рахунок чого досягається об'єктивний характер відображення людиною зовнішнього світу, то проектні методики виявляють своєрідні «суб'єктивні відхилення», особистісні «інтерпретації» [1, 3].

Існування проекції як психічного феномену до сьогоднішнього дня викликає дискусію. З. Фрейд розглядав її у якості одного із захисних механізмів особистості, коли власні риси, емоції, бажання суб'єкт приписує комусь іншому. В інших психодинамічних теоріях, проекція – це процес мимовільного приписування суб'єктивних процесів однієї людини іншим, розглядається як нормальний процес психічного розвитку, який не обов'язково відображає невротичні тенденції. На думку Ф. Перлза, проекція – це тенденція людини зробити середовище відповідальним за власні думки і вчинки. Людина вдається до проекції, коли зустрічається з неможливістю приймати деякі свої потреби і почуття, і тому приписує їх об'єктам навколишнього

світу. Повністю нейтральним щодо патологічного аспекту проекції є її розуміння як сприйняття подій і стимулів навколишнього середовища (особливо неоднозначних) у термінах власних очікувань, потреб, бажань тощо і становить основу для використання проективних методик.

Виділяють наступні ознаки проективних методик [3]:

1) так звана невизначеність стимульного матеріалу або інструкції до завдання, завдяки чому випробуваний має відносну волю у виборі відповіді або тактики поведінки;

2) діяльність випробуваного протікає при повній відсутності оцінного відношення з боку експериментатора. Цей момент, а також те, що випробуваний звичайно не знає, що означають його відповіді, приводять до максимальної проекції особистості, що не обмежується соціальними нормами оцінками;

3) проективні методики вимірюють не ту або іншу психічну функцію, а особистість у цілому та її взаємини з соціальним оточенням.

Сьогодні існує безліч класифікацій проективних методик за різними критеріями. Зупинимося докладніше на наступній [1, 3]:

1. Методики доповнення. Стимульний матеріал – набір слів-стимулів (асоціативний тест К.Г. Юнга; «Незакінчені речення»; «Хто Я?»).

2. Методики інтерпретації. Стимульний матеріал – набір картинок, фотокарток (ТАТ; тест фрустрації Розенцвейга; тест Жіля; тест Сонді).

3. Методики структурування. Відсутність структури у стимульному матеріалі (тлумачення випадкових плям Г.Роршаха).

4. Методики вивчення експресії (аналіз почерку, особливостей мовної поведінки).

5. *Методики вивчення продуктів творчості («Дім. Дерево. Людина»; «Дерево»; «Людина»; «Малюнок родини»; «Піктограма»; «Автопортрет»; «Неіснуюча тварина»).*

Сучасні проективні методики вимагають незначних часових витрат на проведення і орієнтовані на виявлення глибинних переживань, прихованих

мотивів, відносин, структури свідомих і несвідомих переживань. У числі їх недоліків звичайно вбачають відсутність нормативних даних, що призводить до труднощів і суб'єктивізму інтерпретації індивідуальних результатів, коли психолог змушений довіряти лише своєму досвіду і професіоналізму. Тому, дані, отримані за допомогою проективних методик, не повинні бути прийняті як остаточні. Проективні методики допомагають знайти шляхи подальшого дослідження, проникнути у важко доступні особистісні особливості, що випадають при традиційній організації психодіагностики та не піддаються адекватній кількісній оцінці.

Однак, незважаючи на зазначені недоліки, популярність і статус проективних методик практично не змінюються. У першу чергу це пояснюється тим, що вони найменше схильні до фальсифікації з боку випробуваного, ніж опитувальники, і тому більш придатні для діагностики особистості.

Мета дослідження полягає у емпіричному дослідженні можливостей використання проективної методики Вартега в експрес-діагностиці курсантів-першокурсників.

Вибірка і методика дослідження. Проективна методика незакінчених малюнків Е. Вартега [2] дозволяє з'ясувати ступінь розвитку і наявність або відсутність проблем у таких сферах особистості як: Я-концепція; афективна сфера; комунікативна сфера та особливості взаємодії з оточуючими; особистісний ріст і планування майбутнього; енергійність, творча динаміка і жадова діяльності; страхи і відповідні їм механізми психологічного захисту; потреба в особистісних стосунках; активність, практичність та здатність до раціонального керування і планування власного життя.

Бланк тесту складається з листа для малювання формату А-4 розділеного на два ряди по чотири квадратних поля в кожному. При цьому білі квадрати робочого поля різко виділені на чорному фоні, щоб забезпечити існуючий для рефлекторного опрацювання стимулів контраст світла і темноти. На робочих полях зображені вісім стимульних знаків:

- крапка – відповідає образу «Я», особливостям Я-переживань;

Питання психології

- маленька хвиляста лінія – розкриває емоційність, контактність особистості;

- послідовність трьох вертикальних штрихів, що збільшуються і розташовані на однаковій відстані один від одного – відображає творчу динаміку знаходження людиною свого місця в оточуючому середовищі;

- маленький чорний квадрат – розкриває почуття провини, страхи людини і відповідні психологічні захисти;

- поздовжній і поперечний штрихи, що протистоять один одному – говорять про активність, ініціативність, імпульсивність людини, її здібність долати труднощі;

- горизонтальний і вертикальний штрихи – свідчить про здібність до раціонального керування, планування та інтеграції;

- півкруг з крапок – відображає особливості емоційної сфери людини;

- дуга – проявляє відчуття людиною своєї захищеності, безпеки в спілкуванні, потребу в захисті.

Випробуванням пропонується продовжити малюнки всередині робочих полів так, щоб вони отримали вісім маленьких малюнків які б давали їм інтуїтивне задоволення. В інтерпретації результатів виділяють два основних компоненти: 1). інтерпретація формальних ознак виконання малюнків – графомоторика, заповнення робочого поля, ігнорування стимульних малюнків тощо; 2) інтерпретація змісту малюнків – аналіз реакції досліджуваного на стимульний матеріал, сприйняття символічного і асоціативного значення стимульних фігур тесту, рішення і специфіка малюнка.

Вибірку дослідження склали 23 курсанти першого курсу факультету підготовки фахівців для підрозділів міліції громадської безпеки та кримінальної міліції у справах дітей Харківського національного університету внутрішніх справ, які навчаються на напрямком підготовки 6.030102 «Психологія».

Обговорення результатів. Дані аналізу результатів тесту Е. Вартега першокурсників показують, що за шкалою образ «Я» для 60,8% курсантів притаманна

цілеспрямованість та пошук себе. Прагнення розкрити власні здібності та поширити вплив на оточуючих відчувають 34,8% курсантів, а потребу знайти власне місце у соціумі і бути значимим у своєму статусі – 39,1% першокурсників. Проте, 52,2% першокурсників відчувають невпевненість щодо майбутнього, а 43,4% курсантів потребують захисту образу «Я» (див. табл. 1).

Визначено, що 73,9% першокурсників прагнуть позитивно проявити себе в майбутньому. Однак, у 34,8% курсантів прагнення до самореалізації не отримує адекватного втілення, 43,4% курсантів примирилися з обмеженими можливостями самореалізації, а 30,4% відчувають страх у плануванні серйозних досягнень і свідомо занижують рівень власних домагань і амбіцій.

Діагностовано, що у курсантів першого курсу основними механізмами психологічного захисту особистості є раціоналізація (39,1%) та проекція (17,4%). Тобто, першокурсники схильні спочатку діяти у відповідь на неусвідомлені мотиви, а після дії висувати різні передбачувані причини (як правило, соціально прийнятні і схвалювані) для пояснення власної поведінки. А за допомогою проекції першокурсники нерідко переносять власні думки, емоції на інших людей. Бажання сховатися в минулому, знайти ґрунт під ногами відчувають 17,4% курсантів. У 21,7% курсантів страхи і тривоги сприймаються як щось монументальне, боротися з яким неможливо.

З'ясовано, що 43,4% першокурсників цілеспрямовані та активні у досягненні поставлених цілей. Проте, 30,4% курсантів блокують власну життєву активність не даючи собі можливості для саморозкриття і нових звершень, а 21,7% відчувають страх рухатися вперед, через що процес подолання труднощів у них ускладнено. Внутрішню категоричність щодо підпорядкування життя чітким правилам і нормам демонструють 17,4% курсантів (див. табл. 1).

Особливості особистості курсантів першого курсу, за тестом Е. Вартега, (%)

Шкали	Особливості особистості	%
Образ «Я»	пошук себе	60,8
	прагнення поширити свій вплив	34,8
	потреба бути значимим у своєму статусі	39,1
	відчуття невпевненості щодо майбутнього (людина намагається закріпити власні позиції)	52,2
	потреба у захисті образу «Я»	43,4
Особистісний ріст, планування майбутнього	прагнення проявити себе	73,9
	прагнення до самореалізації не отримує адекватного втілення	34,8
	примирення з обмеженими можливостями самореалізації	43,4
	страх планувати більш серйозні досягнення, свідоме заниження рівня домагань і амбіцій	30,4
Страхи та механізми психологічного захисту	раціоналізація страхів	39,1
	проекція, як основний механізм психологічного захисту	17,4
	страхи і тривоги сприймаються як щось монументальне, боротися з яким неможливо	21,7
	регресія активної життєвої позиції, бажання сховатися в минулому, знайти ґрунт під ногами	17,4
Енергійність, ініціативність, прагнення діяльності	високий рівень цілеспрямованості та активності	43,4
	страх рухатися вперед, процес подолання труднощів ускладнено	21,7
	внутрішня категоричність щодо підпорядкування життя чітким правилам і нормам	17,4
	блокування власної життєвої активності	30,4
Потреба в особистісних стосунках	невдоволення існуючими особистісними стосунками	39,1
	потреба у близьких міжособистісних стосунках	65,2
	потреба бути соціально привабливим	56,5
	відчуття самотності	17,4
Афективна сфера	тривожність, замкнутість	34,8
	відсутність прагнення до спілкування	13,0
	почуття провини	8,7
Відчуття захищеності (безпеки)	внутрішній світ особистості закритий	26,0
	демонстрація маски успішності	21,7
	потреба у захисті	39,1

У 65,2% курсантів діагностовано відчуття потреби у близьких міжособистісних стосунках, а бути соціально привабливими бажає 56,5% першокурсників. Невдоволення існуючими особистісними стосунками визначено у 39,1% першокурсників і 17,4% курсантів відчують самотність.

В афективній сфері першокурсників визначено наявність тривожності і замкнутості (34,8%), почуття провини (8,7%) та відсутність прагнення до спілкування (13,0%).

Свої страхи і тривоги 21,7% першокурсників тримають в собі, або за «маскою благополуччя», мало кому відкриваються, демонструючи успішну людину в соціумі, що може призводити до напруженості і емоційного дискомфорту в комунікативній сфері. Крім того, 39,1% курсантів відчують потребу у захисті а у

26,0% першокурсників внутрішній світ особистості закритий (див. табл. 1).

За результатами інтерпретації проективної методики Е. Вартега можна констатувати, що більшість першокурсників знаходяться в активному пошуку свого особистісного, неповторного образу «Я», цілеспрямовані, прагнуть бути значимими для оточуючого соціуму, проявити себе і поширити власний вплив. Разом з цим, частина першокурсників демонструють відчуття невпевненості щодо майбутнього і бажання сховатися в минулому, потребу у захисті образу «Я», тривожність і замкнутість, страх планувати більш серйозні досягнення, свідоме заниження рівня домагань і амбіцій та ускладнення у подоланні труднощів. Такі дані свідчать про наявність процесу соціально-психологічної адаптації першокурсників до умов навчальної діяльності у ВНЗ та несення служби в ОВС і дають можливість виділити

Питання психології

її особливості і визначити напрямки психологічного супроводження першокурсників.

Висновки. Проведене дослідження дозволило емпірично дослідити можливості використання проєктивної методики Вартеґга в експрес-діагностиці курсантів-першокурсників. Проєктивна методика незакінчених малюнків Е.Вартеґга дозволяє швидко та інформативно дослідити ті глибинні, індивідуальні особливості курсантів-першокурсників, які найменше

доступні безпосередньому спостереженню чи опитуванню за допомогою традиційних методів психодіагностики. В свою чергу, виявлені за допомогою проєкції суб'єктивні уявлення особистісних смислів і значущих переживань курсантів-першокурсників, дозволять більш детально розробити напрямки і методи психологічного супроводження курсантів на етапі адаптації до нових умов навчально-службової діяльності.

Література:

1. Бурлачук Л.Ф. Введение в проєктивную психологию / Л.Ф. Бурлачук. – К. : Ника-Центр, 1997. – 128 с.
2. Вартеґг Э. Уровневая диагностика / Э. Вартеґг; пер с нем. Е. Ю. Патяевой; под ред. В.К. Калиненко / Калиненко В. К. Рисуночный тест Вартеґга. – М. : Смысл, 2006. – 239 с.
3. Соколова Е.Т. Проєктивные методы исследования личности / Е.Т. Соколова. – М. : МГУ, 1998. – 150с.

Dotsenko V. V., candidate of psychological sciences

USABILITY OF VARTEHHA'S PROJECTIVE TECHNIQ IN RAPID DIAGNOSTIC OF FIRST-YEAR CADETS

The results of theoretical analysis and empirical study of the possibilities of using the test E. Vartehha in psychodiagnosics is shown in the article. There are determined that the projective technique unfinished drawings E. Vartehha allows quick and informative to explore the in-depth, individual characteristics of first-year cadets who are least accessible to direct observation or survey using traditional methods of psychodiagnosics. Stated that most freshmen are actively searching their personal, unique way "I" focused, tend to be significant for the surrounding society, to express themselves and expand their influence. At the same time, some freshmen show a sense of uncertainty about the future and the desire to escape the past, anxiety and isolation, the deliberate understatement of the level of aspiration and ambition and complexity to overcome difficulties.

Detected by the projection of subjective perceptions of personal meaning and meaningful experiences of first-year cadets will allow more elaborate directions and methods of psychological support students on stage to adapt to new training and performance.

Keywords: projective techniques diagnostic, test E. Vartehha, cadets of militia.